

EGY JANUS-ARCÚ¹ JOGINTÉZMÉNY A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ÁRNYÉKÁBAN – AVAGY SZEMELVÉNYEK A KÁRTALANÍTÁS BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI BÍRÓI GYAKORLATÁBÓL

Bevezető gondolatok

A 2020. év elején a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoportja kiadott egy összefoglaló jelentést, amelyben a fogvatartásban alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) bírói gyakorlatát és számos egyéb releváns jogintézményt vizsgáltak.² Az összefoglaló jelentés konklúziója a következő volt: „(...) a fogvatartás alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményei miatt – a korábban a magyar polgári peres eljárásban nem vagyoni kártérítés, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt az Emberi Jogok Európai Egyezményének tilalma megsértésével okozott kártérítés jogcímén nagy számban igényelt kártérítéssel szemben, miután a magyar államot nagy számban, utóbb a Varga és társai kontra Magyarország ügyben (2015. március 10.) az egyezményesért fogvatartási körülmények megszüntetésére, valamint hatékony preventív, illetve kompenzációs jogorvoslat kialakítására hívta fel, majd végül (formálisan a további eljárások felfüggesztésével) a honi ítélkezés elé utalás folytán – 2017. január 1-től bevezetett bv. bírói kártalanítás bv. előzmények nélküli, sui generis³ – a kizárólagosan Bv. tv. által megszabott törvényi keretek között, más jogágakra nem tekintő, azok szabályaival nem vegyíthető eljárásban funkcionáló – rendkívül sikeres jogintézmény.”⁴

1 Janus a római mitológia kétarcú istene. Arcai egyszerre tekintenek a múltba és a jövőbe, a nyitás és a zárás felé, de egyszerre figyelik a kezdetet és a véget is. Janus két arca teljesen egyforma, nincs szebb vagy jobb oldala, nem ad útmutatást a helyes irány kiválasztásához. A Janus-arcú kifejezés kissé elszakadt az eredeti jelentéstől, ma már inkább „kétszínű, egymásnak ellentmondó” értelemben használjuk. Jelen tanulmány szerzője az eredeti értelemben hivatkozik a Janus-arcúságra, azaz a kettősség, kétoldalság minősítés nélküli mivoltaként használja.

2 2020. EL. II. JGY. B. 1/23. Kártalanítás és feltételes szabadság – Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport

3 Sui generis jelentése: általánostól eltérő eset.

4 Id. jelentés – p. 47.

Ezen megállapítás a jogintézmény sikerességéről jellemzően számos okból fakad. Elsősorban abból, hogy a törvényhozó a bv. bíró kizárólagos hatáskörébe terelte a jogszerűen okozott hátrány megtérítését jelentő – a fogvatartott kártalanítás jogát és az állam kártalanítás kifizetési kötelezettségét megállapító – kártalanítási eljárást, ezzel megteremtve annak külső kontroll alapú garanciális hátterét. Ugyanakkor az eljárás egy relatíve szűk határidőn belül, nem hivatalból, hanem a fogvatartott és/vagy védője/jogi képviselője részéről előterjeszthető kérelmére indulhat, de a bv. intézet alapvetően a releváns elhelyezési adatokat folyamatosan rögzítő fogvatartotti nyilvántartásra támaszkodó előkészítő véleménye alapján kerül elbírálásra. Továbbá eljárásjogi nívum, hogy az eleve elfogadhatatlan esetekben érdemi elbírálás nélküli elutasítási körbe nem tartozó kérelmek érdemi elbírálását nemcsak a bv. bíró, de a tisztázást (meghallgatás) vagy bizonyítást (tárgyalást) nem igénylő helyzetben csupán iratok alapján a bv. titkár részére is lehetővé teszi azzal, hogy a kártalanítás a sérelmes elhelyezési körülményekkel érintett minden napra vonatkozóan állapítandó és egynapi összegében méltányosnak vehető keretek⁵ között állapítható meg a napok és az egynapi összeg szorzatával. A jogintézmény nem enged további kártérítést vagy sérelemdíjat, de értelemszerűen csak utóbb engedi a kártalanításként támaszthatót meghaladó igény polgári bíróság előtti érvényesítését, és végül a kifizetéssel kapcsolatos teendőket már nem a bíróságokra, hanem az Igazságügyi Minisztériumra hárítja.⁶ Véleményem szerint ennél fogva megállapítható, hogy olyan bv. bírói kártalanítási eljárásról van szó, amely elérte a jogintézményt bevezető 2016. évi CX. törvény általános indoklásában megfogalmazott célt: azaz a kompenzációs jogorvoslat hatékony. A sikerességen az sem változtat egyébként, hogy a törvényhozó 2021. január 1-jétől megszüntette a prevenciónak szánt panaszhoz kötöttséget, ugyanis önmagában a hatékony kompenzációs jogorvoslat tömeges funkcionálása is alkalmas arra, hogy az államot tovább ösztökélje a bv. intézetek telítettségének megszüntetésére, ami már eddig is számottevően csökkent a 2017. január 1. előtti helyzethez képest.

A Janus-arcúság azonban ezen jogintézmény kapcsán is azonnal felmerül. A másik „arc” érvei legalább annyira sokszínűek és sokrétűek, mint a jogorvoslat-hatékonyssággal kapcsolatos okok. Az egyik legnyilvánvalóbb ár, amit a bv. bírói kártalanítás miatt fizetni kell az a bv. szervezet, az ügyészség, végső soron pedig a törvényszékek elsősorban bv. bírának és részben másodfokú tanácsainak rendkívül megnövekedett munkaterhében nyilvánul meg. Bennünket leginkább ez utóbbi „arc” érdekel. Hiszen az egyértelmű, hogy a kompenzációs jogorvoslat hatékonyan működik a fogvatartottak alapvető jogai vonatkozásában (ezt egyébként a Kúria állásfoglalása is megerősíti). Az viszont, hogy az egész eljárás bv. bírói gyakorlata hogyan zajlik és milyen „járulékos veszteségeket” eredményez, jelenti az igazi hatékonyság-vizsgálatot jogi szempontból.

5 Minimum 1 200 és maximum 1 600 forint összegben.

6 Felek I. (2020)

A kártalanítás: fogalma, háttéradatai, tartalmi elemei

„Az állam büntető hatalmának önkényével, túlsúlyával szemben az egyént védő alkotmányos értékek történetileg elsősorban a büntetőjogra és a büntetőeljárásra fogalmazódtak meg és váltak - különböző részletességgel - az alkotmányok részeivé. Ez azonban nem jelenti a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntető hatalom korlátlanóságát, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén teljes kiszolgáltatottságát. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak.” {13/2001. (V. 14.) AB határozat indokolás IV.1. pont; 30/2013. (X. 28.) AB határozat indokolás [26], 32/2014. (XI. 3.) AB határozat indokolás [48]}.

A bv. bírói kártalanítás az alapvető jogokat sértő fogvatartással jogszerűen okozott hátrány megtérítése. A jogellenes károkozást honoráló kártérítéssel szemben nincs kimentési lehetőség. A sérelmes fogvatartásért nem a bv. szervezet, hanem az állam tartozik felelősséggel. Mindennek megfelelően – e jogintézmény megteremtésétől, vagyis 2017. január 1-jétől, ami 2021. január 1-jétől sem változott – az állam törvénybe iktatott akaratából a kártalanítás jogosultja az adott hátrányt szenvedett fogvatartott, akinek ez nem hivatalból, hanem az általa vagy a védője/jogi képviselője által előterjeszhető kérelmére jár, a további kérelmet már nem igénylő megfizetésének pedig az állam a kötelezettje. [Bv. tv.⁷ 10/A. (1) bekezdés, 2021. január 1-től Bv. tv. 75/B. § (1) és (3) bekezdés].⁸

Fogvatartottak	Átlagszám	Átlagtelítettség (%)
2016	18 023	131
2017	17 944	129
2018	17 251	122
2019	16 664	112
2020	16 712	105
2021	16 769	99

1. táblázat: Telítettségi mutatók⁹

7 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

8 2020. EL. II. JGY. B. 1/23. Kártanítás és feltételes szabadság – Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport

9 Forrás: 2016-2018 adatai Börtönstatisztikai Szemle 2019/1.; 2016-2019 adatai Börtönstatisztikai Szemle 2020, egyebekben 2021 BvOP adatközlése.

Kártalanítás	Érkezett	Befejezett	Ebből: kártalanítás	Ebből: elutasítás	Ebből: egyéb befejezés
2017	7 744	2 316	1 294	440	582
2018	11 174	8 786	4 910	1 782	2 094
2019	14 484	15 487	8 519	2 764	4 204
2020. I. félév	15 313	15 654	3 483	948	11 223
2021	2 411	3 482	2 968	514	

2. táblázat: Kártalanítási adatok¹⁰

Az ügyforgalmi adatok azt mutatják, hogy a beérkezett kérelmek száma 2021-ig nőtt. Ez rendkívüli munkaterhet jelentett a bv. bírák számára. A tényleges kártalanítások számának csökkenése és az egyéb befejezések számának extrém növekedése mögött bíróságon kívüli ok áll: a veszélyhelyzet alatt 2020. április 6-tól ezen eljárás nem volt lefolytatható (OBH¹¹ rendelkezés)¹², majd 2020. május 8-tól ezen eljárást fel kellett függeszteni, végül pedig 2020. június 18-tól a veszélyhelyzet megszüntetésével ezen eljárás ismét lefolytathatóvá vált és külön törvény kimondta, hogy a felfüggesztett eljárásokat a veszélyhelyzet megszűnésétől folytatni kell.¹³

A törvényhozó a vizsgálati időszakban már kinyilvánította a kártalanítási eljárás újraszabályozására és a mögötte álló bürtönzsúfoltság megszüntetésére irányuló igényét.

10 Forrás: 2021 BvOP adatközlés a következő megjegyzéssel: „Az újonnan létesült, mintegy 2 500 normatív férőhelyet biztosító könnyűszerkezetes objektumok 97%-os feltöltöttségi szintre történő betelepítése 2020. július 27. és augusztus 15. között megvalósult összesen 939 fogvatartott bevonásával. A bv. intézetek belső átcsoportosítással összességében 1 274 fogvatartottat telepítettek át önállóan a bv. intézet területén lévő más objektumokból, 201 fő pedig célzott felhívással érkezett. Valamennyi bv. intézet telítettség mutatójának normalizálása és 100%, vagy az alá csökkentése ezzel egy időben részben megvalósult, 2020. augusztus 23-ig pedig teljeskörűen végrehajtásra került. Ezen tevékenység további 472 fogvatartott célzott átcsoportosítását indikálta. A megvalósult új férőhelyek előreláthatólag tartósan szavatolni tudják a telítettség mutatók 100%-os szint alatt tartását minden bv. intézetben, megszüntetve a megfelelő élettér hiánya miatt indított kártalanítási eljárások létjogosultságát.”

11 Országos Bírósági Hivatal

12 A veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet (Bvr.) 2. § (3) bekezdése meghatározta, hogy a Bv. tv. III. fejezetében meghatározott 52–75/A. § szerinti bv. bírói eljárások közül melyek folytathatóak le, és ezek között a kártalanítási eljárás nem szerepelt. A 188/2020. (V. 7.) Korm. rendelet 18. § (1) és (4) bekezdésével módosított Bvr. 2. § (3) bekezdés szerint a kártalanítási eljárást a bv. bírónak és másodfokon a törvényszéknek fel kellett függesztenie.

13 A bürtönzsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről szóló 2020. évi IV. törvény 1. § Az Országgyűlés felhívja a Kormányt, hogy a nemzeti konzultáció eredménye alapján a bűncselekményekből származó károk enyhítéséről szóló és a bűncselekmények áldozatainak érdekeit érvényre juttató új szabályozási rendszert dolgozzon ki 2020. május 15-ig – majd a 2020. évi LV. törvény 3. §-ával módosítva – 2020. október 31-éig. 2. § Az Országgyűlés felhívja a Kormányt, hogy a bürtönzsúfoltság megszüntetése érdekében 2020. szeptember 30-áig biztosítsa, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek átlagos kihasználtsága ne haladja meg a teljes (100%) kihasználtságot.

A vizsgálati időszakot követően a Mód. tv.-nyel¹⁴ a kártalanítási eljárás újraszabályozása, miként a börtönzsúfoltság megszüntetése egyaránt megtörtént.

Kérdések a kártalanítási eljárás értelmezésében

Jelen tanulmány célja elsődlegesen nem a hatályos jog kritikája, hanem az azt alkalmazó bv. bírói gyakorlat feltárása és elemzése. Tekintettel arra, hogy a kártalanítás széleskörű eljárási rendet érint, jelen tanulmány terjedelmi korlátai csakis az előírt élettér mint kártalanítási alap körülményeivel kíván foglalkozni, azon belül is a Kúria által feltett – jogértelmezési és joggyakorlati – nehézségek vonatkozásában. Éppen ezért a kártalanítási eljárást megelőző panaszt mint preventív jogorvoslati eszközt nem kívántuk alaposabb górcső alá venni. Ugyanakkor fontos rögzíteni, hogy a kártalanítás iránti igény benyújtásának – amennyiben a sérelmes elhelyezési körülmények között töltött napok száma meghaladta a harmincat – feltétele az is, hogy a fogvatartott a Bv. tv. 144/B. §-ában meghatározott panaszt terjesszen elő a bv. intézet parancsnokához. A panaszt tehát kötelező – célzott rendeltetéséből fakadóan – preventív jogorvoslatként szabályozta a Bv. tv. A börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvény (Mód. tv.) akként módosította a Bv. tv.-t, hogy 2021. január 1-től a panasztételhez kötöttséget kiiktatta. Továbbá átmeneti rendelkezéseket vezetett be a 2021. január 1-jén folyamatban lévő ügyekben is. E szerint a bv. intézet a megelőzőleg előterjesztett panaszt nem bírálja el, hanem a kérelmet haladéktalanul felterjeszti a bv. bíróhoz, aki a panasz benyújtását a kártalanítási kérelem elbírálásának feltételeként nem értékeli [2021. január 1-től Bv. tv. 436/A. § (4) bekezdés]. Ezen jogi álláspont mentén a Bv. tv. 10/A. § (6) bekezdése azt, hogy a fogvatartott a panaszt „előterjessze”, a kártalanítási kérelem olyan feltételének tekintette, amelyek időbeli sorrendjét nem határozta meg (pl. „a panaszt megelőzőleg előterjesztette”). Ily módon a panasz elsőbbsége és egyidejűsége egyaránt joghatályos. Egyébként ez az Igazságügyi Minisztérium és a Legfőbb Ügyészség véleménye is, valamint ennek megfelelő az uralkodó bv. bírói gyakorlat.

Az időbeliség kapcsán kérdés, hogy mi minősül kérelemnek és mi panasznak, és ha ez utóbbiról van szó, úgy annak időbeli kereteit kell figyelembe venni. Azaz például amennyiben a bv. intézet parancsnoka nyilatkoztatja a fogvatartottat, hogy a kérelmét panasznak is tekintette-e, és arra igenlő választ kap, az eljárást meg kell indítani és a kérelmet panasznak kell tekinteni. Bár nem kívánjuk részletesen elemezni a panasz jogintézményét, egy nagyon fontos további kérdést mégiscsak érdemes lenne vizsgálni: az utólagos panasz lehetőségét. Például, a fogvatartott reintegrációs őrizetbe helyezése vagy szabadulása esetén egyáltalán van-e helye utólagos panasznak? Tekintettel arra,

14 A börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvény (Mód. tv.)

hogy mindkét nem-tényleges fogvatartás kapcsán olyannyira kötelező a panasztétel, mint tényleges fogvatartás alatt, merthogy a törvény kivételt nem tesz, a Kúria álláspontja szerint nincs helye contra legem¹⁵ értelmezésnek, azon az alapon, hogy a panasz meglévő sérelem orvoslását és további sérelem megelőzését célozza, ami utóbb okafogyottá válik. Szintén kérdés az időbeliség keretében, hogy a korábban a panasz előterjesztésének hiányában érdemi vizsgálat nélkül (miután a megnevezéséből is következően nincs érdemi elbírálás, tehát véglegessé vált végzéssel) elutasított kártalanítás iránti igény/kérelem kapcsán számolni kell-e annak az ismételt benyújtásával? E kérdésben eligazít az Alkotmánybíróság döntése: „a Bv. tv. a kérelem benyújtása feltételeinek elmulasztását kizárólag a határidő tekintetében szankcionálja jogvesztéssel. Amennyiben tehát más, egyébként pótolható feltétel hiánya állapítható meg, – a Bv. tv. kifejezett tiltó rendelkezése hiányában – nem zárható ki, hogy a jogvesztő határidőn belül az elítélt ismételt kérelmet adjon be. Amellett, hogy a Bv. tv. ismertetett rendelkezései sem tiltják ezt, ez az értelmezés van összhangban a hatékony bírói jogvédelem alkotmányos követelményrendszerével is.” {3335/2019. (XII. 6.) AB határozat, indokolás [40]}. Ezen alkotmánybíróági megállapítás tehát nem csupán az itt kiemelt panasz hiányára, hanem mindazon további esetekre is érvényes, amennyiben a kártalanítás iránti igény/kérelem érdemi döntés nélkül került elutasításra.

Az előírt élettér hiánya – mint kártalanítási elem – és a vele kapcsolatos szakmai kérdések

A 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet – 2017. január 1-től hatályos – 121. § értelmében a zárkában vagy a lakóhelyiségben (2021. január 1-től: – ideértve a kórtermet is –) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélre hat köbméter légtér és egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson. Az élettér kiszámításakor a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet – függetlenül attól, hogy ezek leválasztása megtörtént-e – figyelmen kívül kell hagyni. A letartóztatott tekintetében a 186. § szerint a zárkában elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy személyenként tíz köbméter légtér és négy négyzetméter élettér jusson. Más kérdés, hogy a börtönök telítettsége egy adott jogrendszerben szoros kapcsolatot mutat az alternatív szankciók vagy más néven diverziók jogalkalmazási gyakorlatával.¹⁶

Abban, hogy honnan jutott el idáig a légtér/élettér (korábban: mozgástér) jelenlegi szabályozása, az Alkotmánybíróság játszott meghatározó szerepet, mivel a 32/2014. (XI. 3.) AB határozat 1. pontjában megállapította: – az akkor hatályos – a szabadságvesztés

¹⁵ Contra legem jelentése: törvény szövegétől eltérő értelmezés.

¹⁶ Vári V. (2019)

és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdése [A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélte legalább hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.] nemzetközi szerződésbe és az Alaptörvénybe ütközik, ezért azt 2015. március 31-ei hatállyal megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság kimondta: „Az Egyezmény 3. cikkében és az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt tilalom abszolút jellegéből következő állami – jogalkotói – kötelezettség, hogy a fogvatartottak részére biztosítandó mozgástér minimális mértékét kötelezően alkalmazandó, kógens jelleggel – attól való eltérést kizáró módon – kell a jogszabályban meghatározni.” {indokolás [55]}. A jogszabályban előírt minimális élettér tehát egyéni elhelyezés esetén fogvatartottanként 6 négyzetméter, míg közös elhelyezés esetén 4 négyzetméter. Ennek kapcsán azonban több fontos kérdés is felmerült.

Fogvatartott betegszobában történő fekvőbeteg-ellátása teremthet-e alapot a kártalanításra?

A Kúria vizsgálata alapján „az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények megszakadásából eredő megszűnése szempontjából nem értékelhető” (ha önmagában nézzük, vagyis amikor a betegszobában nincs sérelmes elhelyezés). A Kúria álláspontja szerint a kétféle minimum előírásából az következik, hogy az élettér hiánya egyéni elhelyezés esetén fogvatartottanként 6 négyzetméter, míg közös elhelyezés esetén 4 négyzetméter alatt megállapítandó. A Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdésében („fogvatartása során a jogszabályban előírt”) utalt jogszabályként a fogvatartottra vonatkozó minimális élettér meghatározó 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 2021. január 1. napja előtt nem tartalmazott előírást a kórtermi elhelyezésre, ezért nem kifogásolható, hogy ezen szabályozási űrben a bv. bírák az egységes jogalkalmazás érdekében – közel sem önkényesen – más jogszabály alapján határoztak a kórteremben elhelyezett fogvatartott kártalanításáról. A kórterem a betegellátás tere, nem azonos a bv. intézetbeli lakóhelyiséggel, még ha utóbb a jogalkotó – ugyancsak a jogegység biztosítása érdekében – a kórtermet a bv. intézetbeli lakóhelyiségnek is tudta be. (pl. Bv. Egészségügyi Központban elhelyezett fogvatartott esetében).

Egyébként fontos rögzíteni, hogy sem az Európai Börtön szabályok, sem más nemzetközi egyezmény nem írja elő az elhelyezés minimális négyzetméterét, miközben utal arra, hogy a minimális értékeket a hazai szabályozásban rögzíteni kell. A nemzetközi normarendszerben mégis van egy általánosan elfogadott érték, amely először az CPT¹⁷ 2. számú általános jelentésében jelent meg.¹⁸ A szervezet rögzíti, hogy egyszemélyes

17 CPT (Committee for the Prevention of Torture – Kínzás Megelőzési Bizottság)

18 Committee for the Prevention of Torture - CPT 2nd General Report CPT/INF(92) 3. 1992. április 13.

elhelyezés esetén hat, míg közös elhelyezés során négy négyzetméter az elfogadható terület. Esetjogában, a túltelítettséghez köthető konkrét ügyekben pedig az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) következetesen hivatkozik erre a CPT jelentésre, így a bíróság jogalkalmazó tevékenysége jogforrássá erősödött. Ennek a magyar jog egyébként teljes egészében megfelel. Továbbá az EJEB Domján kontra Magyarország ügyben 2017. november 23-án közzétett határozata megállapította, hogy az eddigi tapasztalatok alapján a Magyarország által bevezetett preventív és kompenzációs jogorvoslat egyaránt alkalmasnak bizonyul a börtönzsúfoltságból – és egyéb, nem megfelelő fogvatartási körülményből – eredő egyezményesértések hatékony orvoslására, továbbá a kompenzációs jogorvoslat során megítélhető kártalanítás napi összegét is az EJEB gyakorlatának megfelelően határozta meg. Minden kérelmező köteles kimeríteni az újonnan bevezetett jogorvoslati lehetőségeket. Az ügybeli elítélt kérelmét idő előtt nyújtotta be, és az elfogadhatatlanként elutasításra került.

Miként vették figyelembe az előírt légtér hiányát?

A 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (1) bekezdése szerint a zárkában/lakóhelyiségben minden elítélre hat köbméter légtér biztosítandó. A Legfőbb Ügyészség szerint általában kivételes a légtér hiányának kifogásolása a beérkezett kérelmekben is. Ennek megfelelően az ügyészség véleménye szerint az élettér hiánya esetén járulékos körülményként alappal lehet hivatkozni a légtér hiányára, és ezzel a bv. bírónak érdemben kell foglalkoznia. A Kúria vizsgálata szerint fontos észrevétel, hogy a Panasz és Kártalanítási Tevékenységet Támogató Rendszer (PKTTR) a légtérre nem tér ki, (amiből az látszik következni, hogy erre nincs bv. intézeti adatszolgáltatás), mégis tapasztalatok szerint a bíróságok a légtér hiányát figyelembe veszik (feltehetően kifogás esetén és hiánypótlással tisztázva). A törvényszékek rendszeresen negálják a légtér hiányának figyelembe vételét, bár az adott ügyben a Kúria iránymutatását várják, mert álláspontjuk szerint a joggyakorlat nincs összhangban a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelettel. Ugyanakkor gyakorlatilag azért nincs ennek túlzott relevanciája, mert amennyiben az élettér megvan, az előírt légtér is megvan, hiszen 4 négyzetméter esetén a 6 légköbméter csak 1,5 méternél kisebb belmagasság esetén hiányozna. Tehát logikusan ez nem lehet probléma. Ugyanakkor a Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdése [2021. január 1-től Bv. tv. 75/B.§ (1) bekezdés] az élettér hiányát veszi alapul, ebből következően a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet által előírt légtér hiánya – mely körülmény súlyát szükségtelen hangsúlyozni – az élettér hiánya esetén ahhoz kapcsolódó más sérelmes elhelyezési körülménynak tekintendő. A kérdés nem „légből kapott”, mert az ad absurdum jellegű helyzet is előfordulhat. A Kúria álláspontja szerint a PKTTR-t felül kell vizsgálni, annak ki kell terjednie a légtérre is, és erre alapozottan a bv. intézetnek – amennyiben ez a kérelemben kifogás alá esett – a légtérre is adatot kell szolgáltatnia.

Melyek a „különösen” kitétellel kiemelt más sérelmes, akceptált vagy negált elhelyezési körülmények, és az akceptáltak között történt-e súlyozás?

A Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdése [2021. január 1-től Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdés] értelmében „a jogszabályban előírt élettér hiánya és az ehhez kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (...) által előidézett sérelem miatt” jár a kártalanítás. A 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 120. § (2) bekezdése értelmében pedig a zárkában - az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító elítéltek elhelyezésére szolgáló zárka kivételével - folyó vízzel ellátott mosdót és elkülönített, lehetőség szerint önálló szellőzésű WC-t kell kialakítani. A fegyelmi és biztonsági zárkában folyó vízzel ellátott mosdót és WC-t kell kialakítani. A lakóhelyiségeknél pedig a tisztálkodáshoz szükséges folyóvizet, fürdőt, illetve WC-t körletenként is lehet biztosítani. Az elhelyezési körülményekre vannak még további belső utasítások és egyéb rendelkezések, ezek ismertetését mellőzzük, közülük elegendő utalni pl. a fogvatartottak ellátásának és elhelyezésének szabályairól szóló 2/2018. (I. 4.) OP szakutasításra [ezt követte az azonos megnevezésű 21/2020. (VI. 11.) BvOP utasítás], és a vizsgálati időszak döntő részére ebből állapítható meg, hogy fűtési időben hány fokot kell biztosítani a zárkában és a lakóhelyiségben, valamint azt is, hogy kéthetente tiszta ágyneműt kell biztosítani [Bv. tv. 122. § a) pont, jog a higiéniai feltételeknek megfelelő egészséges elhelyezésre], az ettől való eltérés a fogvatartott hátrányára válhat.

A Legfőbb Ügyészség szerint a bv. bírák – a kérelemmel érintettségük esetén – minden esetben megvizsgálták a nevesített körülményeket, és azokat többségében nem állapították meg, míg súlyozás nélkül elsősorban az illemhely elkülönítésének hiányát, másodsorban a rovarirtás meg nem felelő voltát akceptálták.

A Kúria vizsgálata alapján az ítéletáblák eltérően jártak el, volt olyan ítéletábla, aki szerint a bv. bírák súlyozzák az akceptált kifogásokat. A Kúria vizsgálata érdekében az ítéletáblák összegzést végeztek a törvényszékek ismertetett jelentéseiből az említett eljárások vonatkozásában. Ezekből a jelentésekből kitűnik, hogy összességében nézve a nem nevesített esetek közül egyedül akceptált a (hetenkénti) háromszori zuhanyozás hiánya (Kúria ezzel nem értett egyet, hiszen ez nem zárkára/lakóteremre vonatkozó elhelyezési körülmény), viszont negálási körbe kerültek további nem elhelyezési körülmények (pl. meleg víz, egészségügyi ellátás, munkavédelmi bakancs, ételmezés, szabad levegőn tartózkodás), illetőleg ezen kívül az illemhely biztosíthatósága. Egy további törvényszéki jelentés szerint kifogás alá esett a kilátásgátló felszerelése. Ez azonban biztonsági intézkedés a bv. szervezet Biztonsági Szabályzatának kiadásáról

szóló 26/2015. (III. 31.) OP szakutasítás 542. pontja alapján, nem elhelyezési körülmény, ha pedig azzal függ össze, hogy nincs vagy nem elegendő a természetes fény, általában – de nem minden esetben – nem akceptálható, mert a fogvatartottak ellátásának és elhelyezésének szabályairól szóló 2/2018. (I. 4.) OP szakutasítás és a 21/2020. (VI. 11.) BvOP utasítás értelmében a zárkában/lakóhelyiségben az olvasásra alkalmas természetes vagy mesterséges világítást kell biztosítani.

A Kúria vizsgálata¹⁹ szerint egy másik ítélőtábla jelentése az akceptáltak körében említette meg az illemhely önálló szellőztetésének hiányát, míg a negáltak között a mosógép, hűtőszekrény, művelődési és sportolási lehetőség hiányát (ezek sem elhelyezési körülmények). Volt olyan törvényszék, amely sajátos megoldást alkalmazott: általában (nyilvánvalóan az alapösszegezen felül) sérelmenként növelték napi 100 forinttal ilyen akceptált esetben a kártalanítás összegét. A Kúria álláspontja szerint ez merev megoldás, hiszen nem mindig alkalmazható, így pl. akkor, ha a sérelmes élettér kirívóan csekély, a napi maximum kártalanítás önmagában is indokolt lehet. A megfogalmazott álláspont szerint kártalanítást csak a zárkára/lakóhelyiségre vonatkozó elhelyezési körülmények alapozhatnak meg, amelyek pedig e körbe nem tartozik, az a kártalanítás szempontjából közömbös és bizonyítást sem igényel. A kifogásolt normatíve előírt vagy elő nem írt elhelyezési körülmény hiánya kapcsán is mérlegelendő, hogy ez valamely alapvető jog megsértését eredményezte-e.

A jogszabályban előírt élettér hiánya esetén a törvényben akár nevesített, akár nem nevesített (más) elhelyezési körülmények közötti formalizált differenciálás (súlyozás) általában nem támogatható, mert hiányuk relativizálódhat (hasonlóképpen, mint a büntetéskiszabási tényezők értékelése, amelyek között úgyszintén nincs semmiféle hierarchia).

A jogszabályban előírt élettér megléte esetén, önmagában az egyéb sérelmes elhelyezési körülmények miatt állapítottak-e meg kártalanítást?

Az Igazságügyi Minisztérium jogalkalmazási információkra támaszkodva úgy látta, hogy „az intézmény hatálybalépését követő időszakban volt éppen eltérő gyakorlat, amely a későbbiekben teljesen letisztult.” A Legfőbb Ügyészség tapasztalata az előbbivel azonos volt, azaz az utóbbi időben már egységes bírósági gyakorlat érvényesül, az előírt élettér megléte esetén, önmagában az egyéb sérelmes elhelyezési körülmények miatt kártalanítás nem kerül megállapításra (kezdetben még voltak ettől eltérő döntések).

19 2020. EL. II. JGY. B. 1/23. Kártalanítás és feltételes szabadság – Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport

Ezzel a gyakorlattal az ügyészség egyetért. A 2016. évi CX. törvény 22. §-ához fűzött indokolásából: „A szabályozásból egyértelműen következik, hogy a kártalanítást minden esetben a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző zsúfolt elhelyezési körülmény alapozza meg. A büntetés-végrehajtási bíró a sérelem mértékének megállapításakor veszi figyelembe a zsúfolt elhelyezési körülményből eredő sérelmet súlyosító körülmények fennállását, halmozódását.” (Kiemelés a jogalkotói akarathoz.)

A Kúria véleménye alapján a bv. bírói gyakorlatban egységesen követett gyakorlat, miszerint: „Ha a jogszabályban előírt élettér biztosított, a kapcsolódó sérelmek önmagukban nem alapoznak meg kártalanítást. Ha a jogszabályban előírt élettér nem biztosított, az önmagában megalapozza a kártalanítást, s ekkor értékelendők a kapcsolódó sérelmek is.”²⁰ A panasz kártalanítás korábbi feltételének kiiktatásával egyetért a tanulmány szerzője is.

Kártalanítás a Kúria szemüvegén keresztül – Összegzések

Az évek során a kártalanítás jogintézménye kiforrott. Célját, erejét, hatékonyságát mára már bizonyította. Az eredeti jogalkotói elképzelés szerint a bv. bírói kártalanítás az alapvető jogokat sértő fogvatartással jogszerűen okozott hátrány megtérítése, mely megvalósult. Végig egyértelmű volt, hogy a sérelmes fogvatartásért nem a bv. szervezet, hanem az állam tartozik felelősséggel. Ennek megfelelően az állam törvénybe iktatott akaratából a kártalanítás jogosultja az adott hátrányt szenvedett fogvatartott, megfizetésének pedig az állam a kötelezettje. Jelen tanulmány során sok gondolat és kérdés felmerült. Ezek megválaszolására a terjedelmi korlátok okán jelen tanulmány nem alkalmas. Azonban kétségtől a kártalanítás legfontosabb eleme mégiscsak az élettér kérdése és annak körülményei. Fontos megállapítása a Kúria vizsgálatának, hogy a jogszabályban előírt minimális légtér hiánya az élettér hiánya esetén ahhoz kapcsolódó más sérelmes elhelyezési körülménynek tekintendő. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a kártalanítást csak a zárkára/lakóhelyiségre vonatkozó elhelyezési körülmények alapoznak meg, azaz amelyik nem tartozik ebbe a körbe, az a kártalanítás szempontjából közömbös, és bizonyítást sem igényel. A kifogásolt normatíve előírt vagy elő nem írt elhelyezési körülmény hiánya kapcsán is mérlegelendő, hogy ez valamely alapvető jog megsértését eredményezte-e. A jogszabályban előírt élettér hiánya esetén a törvényben akár nevesített, akár nem nevesített (más) elhelyezési körülmények közötti formalizált differenciálás (súlyozás) általában nem támogatható. Megállapítható tehát, hogy nincs ok változtatni a korábbi bv. joggyakorlat-elemzés összefoglaló véleményének álláspontján: „Ha a jogszabályban előírt élettér biztosított, a kapcsolódó sérelmek önmagukban nem alapoznak meg kártalanítást. Ha a jogszabályban előírt élettér nem

20 2020. EL. II. JGY. B. 1/23. Kártalanítás és feltételes szabadság – Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport

*biztosított, az önmagában megalapozza a kártalanítást, s ekkor értékelendők a kapcsolódó sérelmek is.*²¹

Felhasznált irodalom

- Czenczer Orsolya (2019): Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti Megelőző Mechanizmus keretében végzett vizsgálatai egy bv-s szemével - különös tekintettel a fiatalok szabadságvesztés büntetési intézeteiben végzett vizsgálatokra. In: Miskolci Jogi Szemle (1788-0386): 14. 2. különszám. pp. 135-146.
- Feleky István (2020): A kártalanítás és a feltételes szabadságra bocsátás feltételei a büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatban. Forum Sententiarum Curiae. 2020/1. 4-9.
- Nagy Zsuzsanna – Boda Zoltán (2021): Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás új szabályai, visszatekintés a panasz jogintézményére. In: Az Új Btk. Online: <https://ujbtk.hu/dr-nagy-zsuzsanna-dr-boda-zoltan-az-alapveto-jogokat-serto-elhelyezesi-korulmenyek-miatti-kartalanitas-uj-szabalyai-visszatekintes-a-panasz-jogintezmenyere/> 2021. 04. 05.
- Ürmösné Simon Gabriella (2019): Amazing Penal Institutions and Dwelling Circumstances of Inmates. INTERNAL SECURITY. 11: 2 pp. 179-190., p. 11.
- Vári Vince (2019): Elterelés és az ügyész – nyomozó hatóság kapcsolata a nyomozásban In: Marton Zsuzsanna – Németh Kornél – Péter Erzsébet (szerk.): III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia: tanulmánykötet. Nagykanizsa, Magyarország: Pannon Egyetem Nagykanizsai Campus (2019) pp. 52-61., p. 9.

Felhasznált jogszabályok

2016. évi CX. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról
2020. évi IV. törvény a börtönsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről szóló
2020. évi CL. a börtönsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról
- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. CCXL. törvény
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
- A fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet
- A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (Bv. szabályzat)
- A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet

21 2020. EL. II. JGY. B. 1/23. Kártanítás és feltételes szabadság – Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport

A veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló:

- 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet (Bvr.)
- 188/2020. (V. 7.) Korm. rendelet

Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

Európai Börtönszabályok

Felhasznált egyéb szabályzók

13/2001. (V. 14.) AB határozat

16/2014. (XII. 19.) IM rendelet

30/2013. (X. 28.) AB határozat

32/2014. (XI. 3.) AB határozat

2020. EL. II. JGY. B. 1/23. Kúriai állásfoglalás

3335/2019. (XII. 6.) AB határozat

A fogvatartottak ellátásának és elhelyezésének szabályairól szóló 2/2018. (I. 4.) OP szakutasítás

A fogvatartottak ellátásának és elhelyezésének szabályairól szóló 21/2020. (VI. 11.) BvOP utasítás

CPT 2nd General Report CPT/INF(92) 3.

Felhasznált bírósági határozatok

3154/2019. (VII. 3.) AB határozat

Budapest Környéki Törvényszék 1. Bpkf. 329/2019/2.

Budapest Környéki Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 12. Bv. 219/2019/4.

Budapest Környéki Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 12. Bv. 618/2018/15.

Debreceni Törvényszék 1. Bpkf. 429/2020/8.

Debreceni Törvényszék 1. Bpkf. 726/2019/3.

Debreceni Törvényszék 18. Bpkf. 411/2018/2.

Debreceni Törvényszék 18. Bpkf. 939/2019/2.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 113/2020/7.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 199/2020/2.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 205/2019.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 211/2020/2.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 212/2020.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 212/2020/2.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 241/2020/2.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 274/2020/2.

Debreceni Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 3. Bv. 1619/2019.

Egri Törvényszék 3. Bpkf. 217/2020/2.

Egri Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportja 17. Bv. 472/2020/2.

Kecskeméti Törvényszék 3. Bpkf. 917/2018/2.

Kúria Bkk. I. 1. 477/2019.

